

I

William Stoner sa zapísal do prvého ročníka na Missourskej univerzite v roku 1910. Mal vtedy devätnásť rokov. O osem rokov neskôr, práve keď vrcholila druhá svetová vojna, získal titul doktor filozofie a na tej istej univerzite prijal miesto učiteľa, kde zotrval až do svojej smrti v roku 1956. Na škole dosiahol iba post odborného asistenta a len pár študentov si ho po skúškach vedelo jasne vybaviť v pamäti. Keď zomrel, kolegovia sa zložili a darovali univerzitnej knižnici na jeho počesť stredoveký rukopis. Rukopis je stále dostupný v Zbierke vzácných kníh a nesie nápis: „Darované Univerzitnej knižnici Missourskej univerzity na česť pamiatke Williama Stonera, katedra anglického jazyka a literatúry, kolegovia.“

Ak sa príležitostne nejaký študent prelistuje až k jeho menu, možno sa pohrá s myšlienkou, kto bol William Stoner, ale zvedavosť iba výnimočne prerastie do hlbšieho záujmu. Kolegovia si Stonera ani počas života veľmi nevážili a teraz ho takmer nespomínajú. Starším jeho meno pripomína, čo ich všetkých na konci čaká, a pre mladých je to iba zvuk, neviaže sa na minulosť alebo identitu, s ktorou by stotožnili seba alebo svoju kariéru.

Narodil sa v roku 1981 na farme v Missouri neďaleko dediny Booneville, približne šesťdesiatpäť kilometrov od domova univerzity, mesta Columbia. Na svet ho priviedli mladí rodičia, otec mal dvadsaťpäť, matka ledva dvadsať rokov, ale Stonerovi sa už od malička zdali starí. V tridsiatich rokoch otec vyzeral na päťdesiat, zhrbený od roboty beznádejne hľadel na vyprahnutú pôdu, ktorá z roka na rok zabezpečovala jeho rodinu. Matka sa k životu stavala s trpezlivosťou, akoby bol iba dlhým obdobím, ktoré treba prekonať. Mala bledé a zastreté oči. jemné očné vrásky zvyrazňovali riedke prešedivené vlasy sčesané na temene a vzadu zviazané do uzla.

Už v najranejších spomienkach mal William Stoner vždy svoje povinnosti. Keď mal šesť, dojl kostnaté kravy, v chlieve pár metrov od domu obáral šrot prasatám a zbieral malé vajcia kŕdľa vyziabnutých sliepok. Aj neskôr, keď začal chodiť na vidiecku školu vzdialenú od farmy trinásť kilometrov, stále jeho dni od úsvitu do zotmenia naplňala rôzna práca. V sedemnástich sa už pod ťarchou roboty začínal hrbiť.

Bol jediným dieťaťom v osamelej domácnosti, ktorú držalo pokope vedomie, že svoj údel musia znášať spolu. Po večeroch všetci traja sedeli v malej kuchyni pri svetle jedinej petrolejovej lampy a hľadeli na žltý plameň. Hodinu po večeri, skôr ako sa odobrali spať, často nebolo počuť nič než pohyb jedného z unavených tiel na jednoduchej stoličke, alebo tichý praskot trámov pod ťarchou starého domu.

Dom mal približne štvorcové základy, a nenamaľované trámy okolo verandy a dverí sa prehýbali. Za tie roky sa už nedala rozoznať pôvodná farba, dom splynul so suchou zemou, bol sivohnedý, kde tu biela šmuha. Na jednej strane bola dlhá hala, sporo zariadená jednoduchými stoličkami a dvomi tesanými stolmi, a kuchyňa, kde spolu trávili to málo spoločného času,

čo na seba mali. Na druhej strane boli dve spálne, v každej železný rám postele v bielom smalte, jedna stolička a stôl, na ktorom stála lampka a lavór. Podlahy boli z nenamaľovaných, nerovno položených dosák, ktoré časom popraskali. Od základov cez ne zospodu neustále prúdil prach, a Stonerova matka ho každý deň zamietla naspäť.

V škole sa svojim úlohám venoval, akoby tieto povinnosti boli iba o trochu menej namáhavé než tie, čo mal na farme. Keď na jar v roku 1910 dokončil strednú školu, očakával, že prevezme viac práce na poli. Zdalo sa mu, že otec je každým mesiacom čoraz pomalší a viac unavený.

Raz neskoro na jar, po celom dni, ktorý títo dvaja muži strávili okopávaním kukurice, sa mu večer, keď už boli riady po večeri upratané, v kuchyni otec prihovril.

„Minulý týždeň tu bol miestny radca.“

William zdvihol zrak z hladko prestretého červeno-bieleho károvaného obrusu z voskového plátna. Nič nepovedal.

„Vravel, že na univerzite v Columbii majú novú školu. Volajú ju poľnohospodárska fakulta. Vraví, že by si mal ísť. Štúdium trvá štyri roky.“

„Štyri roky,“ povedal William. „Stojí to peniaze?“

„Za ubytovanie a stravu by si mohol pracovať,“ vravel otec. „Mamin bratranec z prvého kolena vlastní farmu hneď pri Columbii. Potreboval by si knihy a tak. Každý mesiac ti môžem poslať dva či tri doláre.“

William si položil ruky na obrus, matne sa lesknúci pod svetlom lampy. Nikdy nebol od domu ďalej ako v Booneville, iba dvadsaťpäť kilometrov. Prehltol, nechcel, aby sa mu triasol hlas.

„Zvládli by ste sa tu o to sami postarať?“ spýtal sa.

„Mama a ja to zvládneme. Na hornom poli by som vysadil pšenicu. Nebolo by s tým toľko roboty.“

William sa pozrel na matku. „Mama?“ oslovil ju.

Jej hlas bol nevýrazný: „Sprav, ako vraví otec.“

„Naozaj chcete, aby som išiel?“ spýtal sa, akoby tajne čakal zápornú odpoveď. „Naozaj chcete, aby som išiel?“

Otec posunul svoje ťažké telo na stoličke. Pozrel sa na svoje hrubé, popukané prsty plné mozoľov, do ktorých sa zemi-na vryla už tak hlboko, že sa nedala umyť. Preplietol si prsty a zdvihol ich zo stola, takmer ako pri modlitbe.

„Nikdy som neštudoval,“ povedal a pritom si prezeral svoje ruky. „Na farmách pracujem, odkedy som dokončil šiestu triedu. Ako mladý som školy nikdy neuznával. Ale teraz neviem. Zdá sa, že zem je každý rok suchšia a robota na nej ťažšia. Už nerodí ako kedysi, keď som bol malý chlapec. Miestny radca vravel, že na univerzite vedia nové veci, naučia ťa novým spôsobom, ako pracovať. Možno má pravdu. Niekedy, keď robím na poli, rozmýšľam.“ Odmlčal sa. Prsty zovrel ešte pevnejšie, späť ruky klesli na stôl. „Rozmýšľam...“ Zachmúril sa na svoje ruky a potriasol hlavou. „Na jeseň pôjdeš na univerzitu. Mama a ja to zvládneme.“

Nikdy predtým nepočul otca tak dlho súvisle hovoriť. Na jeseň išiel do Columbie, a zapísal sa do prvého ročníka na poľnohospodárskej fakulte.

Do Columbie si priniesol nový čierny súkenný oblek objednaný z katalógu Sears & Roebuck, zaplatili ho matkinými peniazmi z predaja vajec, obnosený zimník, ktorý predtým patril otcovi, modré keprové nohavice, v ktorých raz do mesiaca chodil do metodistického kostola v Booneville, dve biele košeľe, dve sady pracovného oblečenia a dvadsaťpäť dolárov v hotovosti, ktoré otec dostal od suseda ako zálohu za jesennú pšenicu. Vyrázil pešo z Booneville, kam ho skoro ráno doviezli matka s otcom na plošinovom voze z farmy ťahanom mulicou.

Deň bol horúci a cesta z Booneville do Columbie prašná. Kráčal takmer hodinu, než sa pri ňom zastavil nákladný voz a pohonič sa spýtal, či potrebuje zviezť. Pritakal a vyskočil na sedadlo. Keprové nohavice mal po kolená červené od prachu, a slnkom a vetrom do hnedá ošľahanú tvár pokrývala vrstva špiny na miestach, kde sa pot miešal s prachom. Počas dlhej cesty sa znova a znova pokúšal ťažkopádnyimi rukami oprášiť nohavice, a prstami si prehraboval rovné pieskové vlasy, ktoré nechceli poslušne priľnúť k hlave.

Do Columbie prišli neskoro popoludní. Pohonič Stonera vysadil na okraji mesta a prstom ukázal na skupinu budov v tieni starých brestov. „To je tvoja univerzita,“ povedal. „Tam budeš chodiť do školy.“

Niekoľko minút po tom, ako muž odišiel, Stoner ešte nehybne stál a uprene hľadel na komplex budov. Nikdy predtým nevidel nič také veľkolepé. Budovy z červených tehál vyrastali z rozsiahlej zelenej plochy rozdelenej kamennými chodníkmi a kvetinovými záhonmi. Ako tam v úžase stál, zrazu sa v ňom začal prebúdzvať pocit bezpečia a vyrovnanosti, ktoré nikdy predtým nezažil. Aj keď bolo neskoro, ešte dlhú chvíľu sa prechádzal po okraji školského areálu a iba sa prizeral, ako keby nemal právo vstúpiť.

Už bola takmer tma, keď sa okoloidúceho spýtal na Ashland Gravel, cestu, ktorá viedla na farmu Jima Foota, matkinho bratranca z prvého kolena, u ktorého mal pracovať. K bielemu dvojpodlažnému drevenému domu, kde mal bývať, sa dostal až po zotmení. Footovcov nikdy predtým nevidel a bolo mu nepríjemné, že prišiel tak neskoro.

Privítali ho iba pokývnutím hlavy a poriadne si ho prezreli. Po chvíli, Stoner stál celý čas trápne medzi dverami, mu Jim Foote naznačil, aby vstúpil do chabo osvetlenej haly zapratanej

nesúrodými druhmi nábytku a ozdobnými predmetmi na matne sa lesknúcich stoloch. Nesadol si.

„Večeral si?“ spýtal sa Foote.

„Nie, pane,“ odpovedal Stoner.

Pani Footová mu pokynula rukou a odišla. Stoner ju nasledoval cez niekoľko izieb do kuchyne, kde mu naznačila, aby si sadol k stolu. Položila pred neho krčah mlieka a niekoľko kociiek studeného kukuričného chleba. Uchlipkával z mlieka, ale ústa vysušené vzrušením si s chlebom nevedeli poradiť.

Do miestnosti prišiel Foote a postavil sa vedľa svojej ženy. Bol malý, nemeral viac než meter šesťdesiat, mal úzku tvár s ostrým nosom. Jeho žena bola o desať centimetrov vyššia a silnej postavy. Oči jej zakrývali okuliare bez rámov, úzke pery mala pevne zovreté. Obaja sa hladne prizerali, ako sŕkal mlieko.

„Opatriť a napojiť dobytok, a ráno zabariť šrot a dať prasatám,“ vypadlo z Foota.

Stoner na neho vrhol prázdny pohľad. „Prosím?“

„To budeš robiť ráno,“ povedal Foote, „než odídeš do školy. Večer znovu všetko opatríš a dáš prasatám, pozbieraš vajcia, podojíš kravy. Keď vyjde čas, nasekáš drevo. Cez víkendy mi pomôžeš, s čím bude treba.“

„Áno, pane,“ povedal Stoner.

Foote sa na neho na chvíľu zahľadel. „Vysoká škola,“ povedal a pokrútil hlavou.

Za deväť mesiacov ubytovania a stravy opatroval a nadával dobytok, obáral šrot, kŕmil prasatá, zbieral vajcia, dojlil kravy a sekal drevo. Ale aj oral a zarovnával pôdu, vykopával pne (v zime sa musel presekať cez sedem osem centimetrov zmrznutej zeme) a mútil maslo pre pani Footovú, kým ona sa prizerala a kývala hlavou v ponurom súhlase, ako drevené miešadlo špliechalo mliekom v maselnici hore a dolu.

Ubytovali ho na hornom poschodí v izbe, ktorá predtým slúžila ako sklad. Jediný nábytok bol čierny železný rám posteľe s preliačenou kostrou, na ktorej ležal tenký páperový matrac, zlomený stolík s petrolejovou lampou, jednoduchá stolička, čo sa kývala na podlahe, a veľká debna, ktorú používal ako písací stôl. Jediné teplo, ktoré sa k nemu v zime dostalo, sa muselo predrať cez podlahu z izieb o poschodie nižšie. Zvykol sa celý zabaliť do niekoľkých roztrhaných prešívaných perín a diek, ktoré smel používať, fúkal si do dlaní, aby dokázal otáčať stránky kníh a pritom ich neroztrhať.

Prácu na univerzite vykonával rovnako ako prácu na farme, poriadne a poctivo, bez pôžitku, ale zároveň bez obáv. Na konci prvého ročníka mal priemer známok pod B. Bol spokojný, že nebol horší, netrápilo ho, že nebol lepší. Uvedomoval si, že sa naučil množstvo nových vecí, ale znamenalo to pre neho iba toľko, že v druhom ročníku by sa mu mohlo dariť rovnako dobre ako v prvom.

V lete po prvom ročníku na univerzite sa vrátil na otcovu farmu a pomáhal s robotou. Otec sa ho raz spýtal na školu a on odpovedal, že všetko je v poriadku. Otec pritakal, a už sa k tomu nevrátil.

Až po návrate do druhého ročníka William Stoner pochoopil, prečo vlastne prišiel na univerzitu. V druhom ročníku už bol na škole známou postavičkou. V každom letnom období nosil ten istý čierny súkenný oblek, bielu košeľu a tenkú viazanku. Zápästia mu vytŕčali spod rukávov obleku a nohavice mu nesedeli. Vyzeral ako v uniforme, ktorá predtým patrila niekomu inému.

S rastúcou lenivosťou a ľahostajnosťou jeho zamestnávateľov rástlo i množstvo pridelennej práce. Dlhé večery potom trávil vo svojej izbičke a metodicky pracoval na školských

zadaniach. Navštevoval študijný program, ktorý mal ukončiť titulom bakalár vied na poľnohospodárskej fakulte. V prvom semestri druhého ročníka si zapísal dva základné vedné predmety, predmet katedry pôdohospodárstva o chémii pôdy a predmet, ktorý bol formálne povinný pre každého študenta univerzity – semestrálny prehľad anglickej literatúry.

Po prvých týždňoch mal s vednými predmetmi mierne problémy. Vyžadovali veľa práce, bolo si toho treba veľa zapamätať. Prednášky o chémii pôdy ho vo všeobecnosti zaujali. Predtým si neuvedomoval, že hnedé hrudy, s ktorými takmer celý život pracoval, by mohli byť niečím iným, než sa na prvý pohľad zdalo. Začal matne tušiť, že tieto nové vedomosti bude môcť využiť po návrate na otcovu farmu. Povinný prehľad anglickej literatúry ho však trápil a znepokojoval tak ako ešte nič nikdy predtým.

Prednášajúci bol v strednom veku, mal niečo po päťdesiatke. Volal sa Archer Sloane a k učeniu pristupoval so zdanlivou neúctou a opovrhnutím, ako keby medzi svojimi vedomosťami a tým, čo vedel povedať, cítil takú obrovskú priepasť, že sa ju ani nepokúšal prekonať. Študenti sa ho väčšinou báli a nemali ho v obľube. Pristupoval k nim za to s neosobným ironickým pobavením. Bol stredne vysoký, mal dlhú, zvráskavenú tvár, chodil nahladko oholený. Často si prstami netrzeplivo prehrabával neposlušné šedivé vlnité vlasy. Mal nevýrazný a suchý hlas, ktorý vychádzal z takmer nehybných pier, bez výrazu a intonácie. Ale dlhými, tenkými prstami hýbal s eleganciou a istotou, ako keby tak dodával slovám tvar, ktorý hlasom nevedel dosiahnuť.

Mimo učebne, pri svojej práci na farme, alebo ako žmúril do slabého svetla lampy pri štúdiu vo svojej podkrovnej izbe bez okien, si Stoner často uvedomoval, že sa mu v mysli pred

očami vynoril obraz tohto muža. Nevedel si s určitosťou vybaviť tváre iných prednášajúcich, alebo si spomenúť na niečo konkrétne zo svojich ostatných prednášok. Vždy ho však na hranici vedomia čakala postava Archera Sloana s typicky suchým hlasom a pohotovými pohľadovými slovami o niektorom úseku z *Beowulfa* alebo dvojverší zo Chaucera.

Zistil, že tento predmet nedokáže zvládnuť tak ako ostatné. Pamätal si síce mená autorov, ich diela, dátumy a vplyv, ale prvú skúšku takmer nespravil a na druhej sa mu darilo iba o čosi lepšie. Na úkor práce na iných predmetoch, znovu a znovu čítal povinnú literatúru. Slová, ktoré čítal, však naďalej zostávali iba slovami na papieri, a v tom, čo robil, nevidel žiadny zmysel.

Premýšľal nad každým slovom, ktoré Archer Sloane na prednáškach vyslovil, ako keby pod ich fádny, suchý význam mohol objaviť stopu, ktorá by ho doviedla tam, kam sa chcel dostať. Hrbil sa nad lavicou na stoličke, ktorá bola príliš malá na to, aby mohol pohodlne sedieť, okraje lavice zvieral tak silno, až mu pod hnedou, suchou kožou obeleli hánky. Sústredene sa mračil a hrýzol si spodnú peru. Ako sa stupňovala zúfalá pozornosť Stonera a jeho spolužiakov, pohrdanie Archera Sloana bolo čoraz neúprosnejšie. Raz jeho opovrhnutie prerástlo v hnev namierený priamo na Williama Stonera.

Na prednáškach čítali dve hry Williama Shakespeara a týždeň mali ukončiť štúdiom sonetov. Študenti boli podráždení a rozpačení, napoly vystrašení z napätia, ktoré sa stupňovalo medzi nimi a zhrbenou postavou, ktorá sa na nich prizerala spoza rečníckeho pultu. Sloane im nahlas prečítal sedemdesiaty tretí sonet. Očami blúdil po miestnosti a pery zvieral v krutom úsmeve.

„Čo chcel autor týmto sonetom povedať?“ spýtal sa prudko, odmlčal sa a s ponurým výrazom v očiach a zvráteným potešením beznádejne pátral po miestnosti. „Pán Wilbur?“ Žiadna odpoveď. „Pán Schmidt?“ Niekoľko zakašľal. Sloane obrátil tmavé lesklé oči na Stonera. „Pán Stoner, čo nám sonet hovorí?“

Stoner prehltol a pokúsil sa otvoriť ústa.

„Je to sonet, pán Stoner,“ povedal Sloane sucho, „lyrická kompozícia štrnástich veršov s osobitným členením, ktoré ste sa určite naučili naspamäť. Je napísaný v anglickom jazyku, myslím, že ním už niekoľko rokov hovoríte. Napísal ho William Shakespeare, zosnulý básnik, ktorého aj napriek tomu mnohí stále považujú za relatívne dôležitého.“ Na chvíľu sa na Stonera zahľadel, potom sa mu oči zahmlili a zrak uprel na niečo neviditeľné za stenami učebne. Bez toho, aby sa pozrel do knihy, ešte raz predniesol sonet. Hlas sa mu prehĺbil a zmäkol, akoby na chvíľu splynul so slovami, zvukmi a rytmom:

„Hľa, vo mne vidíš jeseň, keď už horí
na vetvách žlté lístie pomaly
a chlad ich striasa ako holé chóry,
kde predtým vtáky sladko spievali.
A vidíš vo mne súmrak toho dňa,
čo so slnkom sa na západe stráca
a po kúskoch ho kradne druhé ja
smrti – tá čierna noc, noc pečatiaca.
Vo mne už vidíš popol. Ešte matná
žiara v ňom tlie, svit mojej mladosti –
popol je posteľ, v ktorej dodýchať má,
strávená stravou dávnej radosti.
Pochopíš to – a vzbĺkne v tebe prudší
cit lásky k tomu, čo práve lúči.“

Nastalo ticho, a niekto si odkašľal. Sloane zopakoval posledné dvojveršie, hlas mal znovu fádny, znovu to bol on.

„Pochopíš to – a vzbĺkne v tebe prudší
cit lásky k tomu, čo práve lúči.“

Sloane sa zrakom vrátil k Williamovi Stonerovi a sucho povedal: „Pán Shakespeare sa vám prihovára z dávnej minulosti, pán Stoner. Počujete ho?“

William Stoner si uvedomil, že už nejakú chvíľu zdržiaval dych. Jemne vydýchol, presne si uvedomoval, ako sa mu obľechenie hýbe na tele, kým vzduch opúšťal pľúca. Odvrátil od Sloana zrak, poobzeral sa po miestnosti. Svetlo z okien šikmo dopadalo na tváre spolužiakov, zdalo sa, že žiara vychádza priamo z nich a sála do šera. Niekoľko zažmurkal, chabý tieň padol na líce, pod ktorým sa zachytil lúč svetla. Stoner si uvedomil, že prsty povoľujú silný stisk, ktorým zvieral lavicu. Upreným pohľadom si zo všetkých strán prezrel ruky, žasol nad tým, aké ich má hnedé, nad tým, ako precízne nechty zapadajú do končekov jeho nemotorných prstov. Mal pocit, že cíti, ako mu krv neviditeľne preteká drobnými žilami a artériami, ako jemne a neisto pulzuje z končekov prstov do zvyšku tela.

Sloane pokračoval. „Čo vám hovorí, pán Stoner? Čo ten sonet znamená?“

Stoner pomaly a neochotne zdvihol zrak. „Chce povedať,“ začal a krátkym pohybom zdvihol ruky do vzduchu. Hľadel na postavu Archera Sloana, ale cítil, ako sa mu zahmlil zrak. „Chce povedať,“ zopakoval, ale nedokázal vetu dokončiť.

Sloane si ho zvedavo premeral. Potom prudko prikývol a povedal: „Koniec prednášky.“ Bez toho, aby sa na niekoho pozrel, sa otočil a odišiel z miestnosti.

William Stoner si takmer neuvedomoval, ako jeho spolužiaci šomrúc a reptajúc vstávajú z miest a pomaly vychádzajú z miestnosti. Ešte niekoľko minút po ich odchode sedel bez pohnutia, hľadel pred seba na podlahu z úzkych dosák, jej lak už dávno zodrali nepokojné kroky študentov, ktorých nikdy neuvidí a nespozná. Zložil nohy na zem a začul suchý vrzgot dreva pod podrážkami, cez kožu cítil jeho drsný povrch. Potom aj on vstal a pomaly vyšiel z miestnosti.

Mrazivý chlad neskorej jesene sa predieral cez vrstvy oblečenia. Poobzeral sa okolo seba, zahľadel sa na skrivené vetvy stromov, ktoré sa vlnili a točili na svetlej oblohe. Vrážali doňho študenti náhliaci sa na ďalšie prednášky. Počul šum ich hlasov a klopkanie podpätkov na kamenných chodníkoch, videl ich tváre červené od zimy, ako sa zohnutí chránia pred studeným vánkom. So zvedavosťou na nich pozeral, ako keby ich videl po prvýkrát, cítil sa s nimi spätý, ale zároveň vzdialený. Zachoval si ten pocit, kým sa ponáhľal na ďalšiu hodinu, zachoval si ho aj počas prednášky profesora o chemickom zložení pôdy, aj napriek jeho hlbokému hlasu, akým recitoval poučky, ktoré bolo treba zapísať do poznámok a otrocky si zapamätať. Celý tento proces mu už teraz začínal pripadať cudzí.

V druhom semestri druhého ročníka prestal William Stoner navštevovať základné vedné predmety a prerušil študijný program na poľnohospodárskej fakulte. Zapísal si úvodné predmety do filozofie a starovekých dejín a dva predmety anglickej literatúry. V lete sa znovu vrátil na rodičovskú farmu a pomáhal otcovi s robotou, no svoju prácu na univerzite nespomenul.

Oveľa neskôr si spomínal na posledné dva roky bakalárskeho štúdia, ako keby sa odohrávali v nereálnom čase, ktorý

patril niekomu inému, v čase, ktorý neplynul súvisle, tak ako bol zvyknutý, ale prerušovane, nárazovo. Jedna chvíľa stála vedľa druhej, ale aj tak boli osamelé, mal pocit, že žije mimo času, iba sa prizerala, ako pred ním uteká ako obrovská, trhane sa točiaca dioráma.

Začal si sám seba uvedomovať tak, ako nikdy predtým. Niekedy sa na seba pozeral v zrkadle, na dlhú tvár s neposlušnými suchými hnedými vlasmi, dotýkal sa ostrých lícnych kostí. Videl, ako mu zápästia vytrčajú spod rukávov kabáta, a zamýšľal sa, či aj ostatným pripadá tak absurdný, ako sám sebe.

Nemal žiadne plány do budúcnosti a s nikým sa o svojej neistote nerozprával. Aj naďalej pracoval pre Footovcov za stravu a ubytovanie, ale už nie tak veľa ako v prvých dvoch ročníkoch. Dovolil, aby ho Jim a Serena využívali podľa vlastných predstáv tri hodiny každé popoludnie a pol dňa cez víkendy, s ostatným časom nakladal, ako uznal sám za vhodné.

Časť svojho času trávil vo svojej podkrovnej izbičke na vrchu domu Footovcov. Ale vždy, keď to bolo možné, po prednáškach a robote sa vracal na univerzitu. Niekedy sa po večeroch túlal na dlhom otvorenom námestí medzi pármami, ktoré sa spolu prechádzali a niečo si ticho šepkali. Aj keď nikoho z nich nepoznal a nikdy sa s nimi nerozprával, cítil k nim istú spriaznenosť. Niekedy stával v strede námestia a hľadel na päť obrovských stĺpov, ktoré sa týčili pred Jesseho budovou a vyrastali do noci zo studenej trávy. Zistil, že stĺpy sú posledné pozostatky pôvodnej hlavnej univerzitnej budovy, ktorú pred rokmi zničil požiar. V mesačnom svite striebristo žiarili, holé a čisté, predstavovali pre neho spôsob života, ktorý si vybral, tak, ako chrám predstavuje boha.

V univerzitnej knižnici sa prechádzal medzi regálmi s tisíckami kníh, vdychoval stuchnutý pach kože, súkna a suchých

stránok, ako keby to boli exotické vône. Niekedy zastal a vybral z políc náhodný titul. Chvíľu ho podržal, veľké ruky sa mu chveli od nezvyčajného pocitu, ako sa dotýkal chrbta knihy, tvrdej väzby a poddajných stránok. Potom začal v nej listovať, tu a tam si prečítal odsek, meravé prsty otáčali stránky opatrne, ako keby vo svojej nemotornosti mohli roztrhať a zničiť to, čo sa s veľkou námahou usiloval objaviť.

Nemal žiadnych priateľov, a prvýkrát v živote si uvedomoval svoju samotu. Niekedy v noci vo svojej podkrovnej izbe zdvihol zrak z knihy, ktorú práve čítal, a zahľadel sa do tmavých kútov miestnosti, kde sa svetlo lampy mihotalo v šere. Ak hľadel dostatočne dlho a upreto, tma sa mu pred očami začala meniť na svetlo a preberala na seba nejasný tvar toho, čo práve čítal. Mal pocit, že nie je súčasťou času, presne ako na prednáške, keď na neho prehovoril Archer Sloane. Minulosť sa zhmotnila z tmy, kde prebývala, a mŕtvi pred ním vstávali k životu. Minulosť a mŕtvi prúdili do súčasnosti medzi živých, a na krátky okamih videl hustú masu, ktorej sa stal súčasťou a z ktorej nedokázal uniknúť a nechcel uniknúť. Tristan a Izolda sa pred ním prechádzali. Paolo a Francesca krúžili v tme. Helena a žiarivý Paris vstávali zo šera, ich tváre trpké, pretože si uvedomovali následky svojich činov. Bol s nimi tak, ako nikdy nemohol byť so svojimi spolužiakmi, ktorí sa presúvali z prednášky na prednášku, obrovskú univerzitu považovali za svoj dočasný domov a nevšímavo kráčali životom spôsobom typickým pre americký stredozápad.

Za rok sa naučil po grécky a latinsky dostatočne na to, aby mohol čítať jednoduché texty. Oči mal často červené a pálili ho od námahy a nedostatku spánku. Niekedy rozmýšľal nad tým, aký bol pred pár rokmi, a cítil údiv pri spomienke na tú cudziu postavu, hneď a pasívnu ako sama zem, z ktorej

vzišiel. Myslel na svojich rodičov, boli mu rovnako cudzí ako dieťa, ktoré priniesli na svet. Choval k nim zmiešané pocity, ľútosť i vzdialenú lásku.

Ku koncu prvého semestra štvrtého ročníka na univerzite ho jedného dňa po prednáške zastavil Archer Sloane a zavolať k sebe do pracovne na rozhovor.

Bola zima a nad areálom školy sa vznášala nízka, vlhká, stredozápadná hmľa. Ešte aj v neskoré predpoludnie sa tenké vetvičky drieňa leskli pod inováťou a čierne viniče, ktoré sa ťahali hore po monumentálnych stĺpoch pred Jesseho budovou, boli pokryté perleťovými kryštálmi, čo sa trblietali v okolitej šedi. Stonerov zimník bol taký ošúchaný a obnosený, že sa rozhodol radšej si ho na stretnutie so Sloanom neobliecť aj napriek tomu, že vonku mrzlo. Ponáhľal sa, celú cestu po chodníku a hore širokým kamenným schodiskom k Jesseho budove sa triasol.

Po chlade vonku sa teplo v budove zdalo neznesiteľné. Šedivosť sa z vonku prelievala dovnútra cez okná a presklené dvere na oboch stranách vstupnej haly. Podlaha zo žltých dlaždíc žiarila jasnejšie než sivé svetlo, ktoré na ne dopadalo, obrovské dubové stĺpy a natreté steny sa v šere matne trblietali. Šuchotavé kroky sa ozývali na podlahe a obrovský priestor vstupnej haly tlmil šum hlasov. Nejasné postavy sa pomaly pohybovali, schádzali a rozchádzali. Ťažký vzduch v sebe niesol vôňu naolejovaných stien a pach navlhnutého vlneného oblečenia. Stoner vyšiel po hladkom mramorovom schodisku k pracovni Archera Sloana na prvom poschodí. Zaklopal na zavreté dvere, počul odpoveď a vstúpil.

Pracovňa bola dlhá a úzka, jediné svetlo prichádzalo z osamelého okna na druhom konci miestnosti. Police plné kníh sa týčili až pod vysoký strop. Pred okno sa ledva zmestil pracovný stôl, pri ktorom sedel nabok otočený Archer Sloane. Bolo vidieť iba, ako sa obrys jeho tmavej siluety vyníma proti svetlu.

„Pán Stoner,“ povedal Sloane sucho, trochu sa nadvihol a pokynul na koženú stoličku oproti. Stoner sa posadil.

„Pozeral som si vaše záznamy.“ Sloane sa odmlčal, zdvihol zo stola spis a pozrel naň s neosobnou iróniou. „Dúfam, že vám moja zvedavosť neprekáža.“

Stoner si oblízal pery a pohol sa na stoličke. Pokúsil sa zložiť svoje obrovské ruky tak, aby ich nebolo vidieť. „Nie, pane,“ povedal chrapľavým hlasom.

Sloane pokýval hlavou. „Dobre. Všimol som si, že školu ste začali ako študent poľnohospodárskej fakulty, ale v priebehu druhého ročníka ste zmenili študijný program na literatúru. Je to tak?“

„Áno, pane,“ pritakal Stoner.

Sloane sa oprel o stoličku a zahľadel sa hore na štvorec svetla, ktorý dopadal cez malé, vysoké okno. Spojil si končeky prstov a obrátil sa k mladému mužovi, ktorý pred ním strnulo sedel.

„Oficiálny dôvod tohto stretnutia je informovať vás o tom, že musíte formálne zmeniť svoj študijný program. Musíte oficiálne oznámiť svoj nový zámer. Na študijnom oddelení to vybavíte za päť minút. Postaráte sa o to, však?“

„Áno, pane,“ povedal Stoner.

„Ale asi ste uhádli, toto nie je pravý dôvod, prečo som si vás sem zavolať. Nebude vám prekážať, ak sa popýtam na vaše plány do budúcnosti?“

„Nie, pane,“ povedal Stoner. Pozrel sa na svoje ruky, ktoré spolu pevne zvieral.

Sloane sa dotkol zväzku papierov, ktoré predtým hodil na stôl. „Všimol som si, že na školu ste prišli trochu starší, ako je bežné. Mali ste takmer dvadsať. Je to tak?“

„Áno, pane,“ povedal Stoner.

„A vtedy ste chceli absolvovať štúdium na poľnohospodárskej fakulte?“

„Áno, pane.“

Sloane sa znovu oprel a zahľadel na vysoký, potemnelý strop. Prudko sa spýtal. „Aké sú vaše súčasné plány?“

Stoner bol ticho. O týchto veciach ešte nepremýšľal, nechcel o nich premýšľať.

Nakoniec s náznakom rozhorčenia v hlase povedal: „Neviem. Ešte som o tom príliš nerozmýšľal.“

„A tešíte sa na deň, keď opustíte tieto uzavreté steny a vstúpíte, ako niektorí hovoria, do skutočného sveta?“

Stoner sa snažil zahanbenie skryť za úsmev. „Nie, pane.“

Sloane pobúchal po zväzku papierov na stole: „Zo záznamov viem, že pochádzate z farmárskej komunity. Predpokladám, že aj vaši rodičia pracujú na farme?“

Stoner pritakal.

„Chcete sa po promóciách vrátiť na farmu?“

„Nie, pane,“ povedal Stoner a rozhodnosť v hlase ho prekvapila. S miernym údivom sa zamyslel nad rozhodnutím, ktoré znenazdajky urobil.

Sloane pokýval hlavou. „Myslel som si, že vážny záujemca o štúdium literatúry *asi nebude* mať znalosti, ktoré by mohol využiť pri obrábaní pôdy.“

„Nevrátim sa,“ povedal Stoner, ako keby Sloane nič nepovedal. „Ale neviem presne, čo spravím.“ Znovu si obzrel svoje ruky a povedal im: „Stále nedokážem pochopiť, že za chvíľu končím, že na konci roka musím z univerzity odísť.“

Sloane nedbalo povedal: „Samozrejme, že nie je absolútne nevyhnutné, aby ste odišli. Predpokladám, že nemáte vlastné prostriedky?“

Stoner pokrútil hlavou.

„Máte výborný priemer známok. Až na...“ nadvihol obočie a usmial sa, „až na druhácky prehľad anglickej literatúry, máte vo všetkých predmetoch z anglického jazyka a literatúry hodnotenie A. Ani inde nevidím nič horšie ako B. Ak by ste sa vedeli o seba postarať ešte tak rok po promócií, som si istý, že by ste mohli úspešne dovrieť magisterské štúdium. Potom by ste s najväčšou pravdepodobnosťou mohli učiť a zároveň pracovať na doktoráte. Ak by vás niečo také oslovilo.“

Stoner sa odtiahol. „Čo tým myslíte?“ spýtal sa s náznakom strachu v hlase.

Sloane sa k nemu naklonil, až mali tváre blízko seba. Stoner videl, ako sa vrásky na dlhej tenkej tvári obmäkčili, a počul, ako zvyčajne suchý uštipačný hlas znežnel, nechránený typickou iróniou.

„Vy to neviete, pán Stoner?“ spýtal sa Sloane. „Ešte to o sebe neviete? Bude z vás učiteľ.“

Zrazu sa mu Sloane zdal strašne vzdialený, steny pracovne zmizli. Stoner mal pocit, že sa vznáša vo vzduchu, a uvedomil si, ako sa pýta: „Ste si istý?“

„Som si istý,“ povedal Sloane jemne.

„Ako to viete? Ako si môžete byť taký istý?“

„Je to láska, pán Stoner,“ povedal Sloane veselo. „Ste zamilovaný, pán Stoner. Je to veľmi jednoduché.“

Bolo to veľmi jednoduché. Uvedomil si, že Sloanovi pritakal a povedal niečo bezvýznamné. Potom odkráčal von z pracovne. Pery sa mu triasli a končeky prstov si necítil. Kráčal akoby vo sne, ale zároveň si veľmi intenzívne uvedomoval svoje okolie. Obtreľ sa o vyleštené drevené steny na chodbe a mal pocit, že cíti teplo a vek dreva. Pomaly zišiel dolu po schodoch a žasol nad studeným mramorom popretkávaným žilkami, ktorý sa mu akoby trochu šmýkal pod nohami. Na chodbách zrazu z tichého

šumu jasne rozoznával jednotlivé hlasy študentov, ich tváre mu boli blízke, zdali sa mu zvláštne a známe. Vyšiel z Jesseho budovy do predpoludnia, a už nemal pocit, že šedivosť stiesňuje celý areál školy. Zrak mu zabľúdl von a hore k oblohe, pozeral sa na ňu ako na príležitosť, ktorú ešte nedokázal pomenovať.

Prvý júnový týždeň v roku 1914 získal William Stoner, šesťdesiat iných mladých mužov a zopár mladých dám titul bakalár humanitných vied na Missourskej univerzite.

Aby mohli jeho rodičia prísť na ceremóniu, požičali si bričku, ktorú ťahala ich stará sivohnedá kobyla. Z farmy vyrazili deň predtým a cez noc prešli šesťdesiatpäť kilometrov. K Footovcom došli ráno, niečo po svitaní, stuhnutí po prebdení ceste. Stoner im vyšiel na dvor naproti. Stáli vedľa seba na ostrom rannom svetle a čakali, kým k nim pristúpia.

Stoner si s otcom podal ruku, bolo to krátke gesto, pri ktorom sa na seba ani nepozreli.

„Ako sa máš?“ opýtal sa otec.

Matka prikývla. „Tvoj otec a ja sme ťa prišli pozrieť na promóciu.“

Chvíľu neprehovoril. Potom povedal: „Radšej by ste mali ísť dovnútra na raňajky.“

V kuchyni boli sami. Odkedy bol na farme Stoner, Footovci si zvykli dlho spať. V tej chvíli ani neskôr, keď už rodičia doraňajkovali, sa nevedel prinútiť povedať im, že zmenil plány, rozhodol sa nevrátiť na farmu. Raz alebo dvakrát už začal hovoriť, potom sa ale pozrel na opálené tváre, ktoré v novom oblečení pôsobili bezbranne, a pomyslel si na dlhú cestu, ktorú museli prejsť, a na všetky tie roky, ktoré čakali na jeho návrat. Sedel s nimi strnulo, kým nedopili zvyšok kávy a kým nevstali Footovci a neprišli do kuchyne. Potom im povedal, že musí ísť na univerzitu včasnšie a že sa stretnú neskôr cez deň na obraze.

Túlal sa po areáli, v rukách čierny talár a čiapku, ktoré si požičal. Boli ťažké a zavadzali, ale nevedel, kde by ich mohol odložiť. Rozmýšľal nad tým, čo bude musieť oznámiť rodičom, a prvýkrát si uvedomil neodvolateľnosť svojho rozhodnutia. Takmer si prial, aby sa dalo ešte zmeniť. Zdalo sa mu, že nie je dosť dobrý na to, aby splnil cieľ, ktorý si tak ľahkovážne vytýčil, a začal ho priťahovať svet, ktorý opustil. Trúchlil nad svojou stratou a nad stratou svojich rodičov, a v tom smútku cítil, ako sa im vzdáva.

Tento pocit straty si so sebou niesol počas celého priebehu promócie. Keď vyslovili jeho meno a prešiel krížom cez pódium, aby si prevzal diplom od muža s tvárou skrytou za mäkkou, šedivou bradou, nechcelo sa mu veriť, že je naozaj tam, a zvitok pergamentu pre neho nemal žiaden význam. Dokázal myslieť iba na svoju matku a otca, ako strnulo sedia vo veľkom dave.

Po ukončení ceremónie sa s nimi odviezol naspäť k Footovcom, kde mali prenocovať. Na druhý deň za svitania sa mali vydať na cestu domov.

Dlho spolu sedeli u Footovcov v hale. Chvíľu s nimi zostali aj Jim a Serena. Raz za čas Jim a Stonerova matka prehodili meno nejakého príbuzného, a znovu upadli do ticha. Otec sedel na jednoduchej stoličke, nohy mal rozkročené, trochu sa nakláňal dopredu a širokými rukami si zvieral kolená. Nakoniec sa Footovci na seba pozreli, zazívali a oznámili, že je neskoro. Odobrali sa do spálne, a rodina zostala sama.

Nasledovalo ďalšie ticho. Rodičia hľadeli priamo pred seba, na tieň, ktoré vrhali ich vlastné telá. Raz za čas sa obzreli smerom na syna, ako keby ho nechceli vyrušovať v jeho novo nadobudnutom stave.

Po niekoľkých minútach sa William Stoner naklonil dopredu a prehovoril, jeho hlas znel hlasnejšie a silnejšie, ako

zamýšľal. „Mal som vám to povedať skôr. Mal som vám to povedať minulé leto alebo dnes ráno.“

Tváre jeho rodičov sa v svetle lampy zdali nechápavé a bez výrazu.

„Snažím sa povedať, že sa s vami na farmu nevrátim.“

Nikto sa nepohol. Napokon otec povedal: „Musíš si tu dokončiť rozrobené, my sa môžeme vrátiť ráno a ty prídeš domov o niekoľko dní neskôr.“

Stoner si pretrel tvár otvorenou dlaňou. „To, to som tým nemyslel. Snažím sa vám povedať, že sa na farmu už vôbec nevrátim.“

Otec zosilnil stisk rúk okolo kolien, nato sa unavene oprel do stoličky. Povedal: „Dostal si sa do problémov?“

Stoner sa usmial. „Nejde o nič také. Rok budem pokračovať v škole, možno dva alebo tri.“

Otec pokrútil hlavou. „Videl som, ako si dostal diplom. A miestny poradca vravel, že farmárska škola trvá štyri roky.“

Stoner sa pokúšal otcovi vysvetliť, čo zamýšľa, snažil sa mu vysvetliť, prečo je to dôležité a aký to má pre neho zmysel. Zdalo sa mu, že jeho slová vychádzajú z úst niekoho iného, a pozoroval otcovu tvár, ktorá tie slová prijímala ako kameň prijíma opakované nárazy pästou. Keď dohovoril, sedel s rukami zopnutými medzi kolenami, hlava mu padala. Počúval ticho miestnosti.

Otec sa konečne pohol na stoličke. Stoner zdvihol zrak. Hľadeli na neho nemé tváre rodičov. Takmer na nich zakričal.

„Neviem,“ povedal otec. Hlas mal zastretý a unavený. „Nemyslel som, že to dopadne takto. Myslel som si, že pre teba robím to najlepšie, čo viem, keď som ťa sem poslal. Mama a ja sme sa pre teba vždy snažili spraviť to najlepšie, čo sme mohli.“

„Viem,“ povedal Stoner. Už sa na nich dlhšie nemohol pozerať. „Budete v poriadku? V lete sa na chvíľu môžem vrátiť a pomôcť. Mohol by som...“

„Ak si myslíš, že by si tu mal zostať a študovať svoje knihy, tak to tak urob. Mama a ja to zvládneme.“

Matka sedela oproti nemu, ale nedívala sa na neho. Oči mala pevne zavreté. Ťažko dýchala, tvár mala skrivenú ako od bolesti a zaťaté päsť tlačila k spánkom. Stoner si s údivom uvedomil, že plače, hlboko a ticho, s hanbou a v rozpakoch, ako niekto, kto to robí iba zriedka. Ešte chvíľu sa na ňu pozeral. Potom ťažko vstal a odišiel z haly. Vyšiel po úzkom schodisku, ktoré viedlo do jeho podkrovnej izby. Dlho ležal na posteli a s otvorenými očami hľadel do tmy nad sebou.

II

Dva týždne po promóciách, kde Stoner získal titul bakalár humanitných vied, v Sarajeve srbský nacionalista zavraždil arcivojvodu Františka Ferdinanda. Ešte než sa začala jeseň, bola celá Európa vo vojnovom stave. Pre starších študentov to bola nevyčerpatelná téma, boli zvedaví, akú úlohu v tejto dráme zohrá Amerika, a boli si zľahka neistí vlastnou budúcnosťou.

Na rozdiel od ostatných, William Stoner vnímal svoju budúcnosť jasne, bez pochyb, nepripúšťal si žiadne iné možnosti. Nevnímal ju ako vrtkavý sled udalostí, zmien a možností, ale ako neprebádané územie, ktoré čakalo, kým ho objaví. Predstavoval si ju ako obrovskú univerzitnú knižnicu, môžu sa k nej dostávať nové krídla, dokúpiť nové a odstrániť staré knihy, ale jej pravá podstata zostáva v zásade nezmenená. Svoju budúcnosť videl v inštitúcii, ktorej sa oddal, a ktorej tak nedokonale rozumel. Vedel si predstaviť, že sa sám v budúcnosti zmení, ale samotnú budúcnosť nevnímal ako objekt zmeny, skôr ako jej nástroj.

Ku koncu leta, tesne pred začiatkom nového semestra, navštívil svojich rodičov. Plánoval im pomôcť s letnými prácami, ale zistil, že otec na farme zamestnal černošského pomocníka, ktorý pracoval s tichou, urputnou intenzitou, a za deň dokázal spraviť takmer toľko, čo kedysi za rovnaký čas